

Тетяна ГОЩІЦЬКА

МОНАСТИР В УРОЧИЩІ «КОЛОДКА» В КАРПАТАХ

Метою цієї розвідки є локалізувати місцезнаходження пізньосередньовічного монастиря в урочищі «Колодка» поблизу с. Дубина, Сколівського району Львівської області за наявністю кам'яного хреста на цьому місці, про який повідомляв Корнило Устиянович. Етнографічна розвідка автора, історичні та фольклорні джерела стверджують про існування на цьому місці монастиря/церкви та цвинтаря. Разом з археологічними джерелами є усі підстави припускати, вслід за К. Устияновичем та І. Крип'якевичем, існування раніше на цьому місці літописного монастиря святої Богородиці, що може бути підтверджено або спростовано подальшими археологічними дослідженнями.

Ключові слова: Корнило Устиянович, кам'яний хрест, цвинтар, монастир, церква, середньовіччя.

Відомий письменник, художник і пристрасний мандрівник Корнило Устиянович цікавився й історичною тематикою, що знайшло значний відбиток у його творчості. Зокрема, він залишив нам цінний нарис «Путь на Бескид: «Святославіє» і традиція о Святославі» [11, с. 199—219], де дослідив багату місцеву традицію, пов'язану з вбивством князя Святослава, відображену в численних топонімах, у пам'яті про місце захоронення князя та його воїнів і тощо. Нашу увагу привернуло те, що, описуючи урочище «Колодка»¹ поблизу с. Дубина Сколівського району, автор зазначив наступне: «*П'ять кілометрів повиж Синевідська підіймається гостинець з «дубини» вгору, після чого і опускається в долину Скольного. Облаз той звуть «колодкою». Навпроти нього підіймається гора Стуга, а поміж них жене Опір на луги Синевідська. Тут була, як видно, і остання застава галицької Русі проти непевної верховини і «забезкиддя». На «колодці», оповідають ще й десь верховинці, — «стояли колись залізні ворота, які замикалися на колодку», а нижче «колодки» **стояв у непам'ятних часах монастир** (тут і далі підкреслення наші. — Т. Г.)».*

Далі в примітці до тексту: «*Один кілометр повище станції «Дубина» стоїть над Опором, навпроти «літници» Гартинберга, камінний хрест, на тому місці, де в старину була обитель ченців. Стояв там у дубині ближче «колодки» і другий, однак цього не видно вже нині»* [11, с. 203].

Описуючи шлях, яким, на його думку, князь Святослав втікав від переслідувачів, письменник згадує про монастир Пресвятої Богородиці, в якому ночував князь Данило (1241 р.)², і зазначає, що то «був, здається, той, що по ньому стоїть хрест в дубині під «колодкою». Монастир то зруйнував процесор Тухольщини Єжи Слечинський...» [11, с. 210]. Пишучи про зруйнування монастиря, Устиянович цитує працю «Сколе і Тухольщина» історич-

¹ Урочище «Колодка» дійсно є унікальним місцем, де річкова долина Опору, протікаючи між горами, надзвичайно звужується. З точки зору оборони такий рельєф є надзвичайно вдалим для зведення укріплень. Дослідники вважають, що в давньоруський час саме тут був останній форпост Київської Русі на шляху «в угри».

² «[...] Перед цим поїхав був Данило князь до короля в Угри, маючи намір заприятитися з ним, посвататись. Та не було приятні межі ними обома, і вернувся він од короля, і приїхав у Синеводсько в монастир Святої Богородиці. Але назавтра вставши, побачив він безліч утікачів од безбожних татар...» [1, с. 60].

Іл. 1

ка Фридерика Паппе. Паппе, в свою чергу, на підставі знайдених ним архівних матеріалів, писав про захоплення і зруйнування «старого і поважного монастиря Богородиці в Синевидську Вижнім над Опором (можливо, ще той самий, в якому Данило, вертаючись з Угорщини, знайшов сховок від татар (1241))» [12, с. 51]. Привертає увагу, що Корнило Устиянович поєднав інформацію про монастир в «Колодці» та про монастир «в Синевидську Вижнім над Опором». Можливо дослідник писав так впевнено, бо до 1900 р. Дубина була хутором с. Верхне Синьовидне [8, с. 27] і про монастир в «колодці» Фридерик Паппе цілком міг писати як про Верхньо Синевидський, а, можливо, Устиянович, який часто мандрував Карпатами і багато спілкувався з місцевим населенням, спирався на місцеві перекази, які до нас, на жаль, не дійшли.

Повертаючись до праці доктора Паппе, знаходимо інформацію, що 6 травня 1597 р. вже згаданий монастир потрапив в «свавільні руки грабіжників». Просесор Тухольщини Єжи Слечинський, разом із двома шляхтичами, з попом сільським Стасьом, з двома його синами і сорока мужами служби напали на монастир, побили синевидського «попа Марка» і шістьох ченців, зруйнували дім «попа» і старовинну церкву (дубові балки з тих будинків порубали і спа-

лили). Вчений зазначає, що, за документами, «убранство» церкви було доволі бідним, та, все ж, було вкрадено «200 злотих польських, 200 золотих угорських, 200 талерів, 200 дукатів, 18 образів (вартістю 60 злотих), 8 «книг руської мови і релігії» (варт. 40 зл.), 2 ризи (варт. 20 зл.), Царські врата (варт. 8 зл.), срібний хрест (варт. 26 зл.). Протестацію попа Марка суд в Сколе не прийняв, і в подальшому в інших судах вона теж не була задоволена» [12, с. 51]. Цікаво, що дослідник, розмірковуючи про причини, які штовхнули Слечинського на грабунок і знищення святої обителі, категорично заперечував мотив міжконфесійних чвар. Між тим, привертає увагу те, що напад відбувся через рік після прийняття Люблінської унії, а судячи з наявності «книг руської мови і релігії», зруйнований монастир був православним, тому, цілком можливо, йдеться саме про знищення обителі, яка не приймала унію. На користь цього опосередковано свідчить і той факт, що не зважаючи на неодноразові звернення до суду «попа Марка», винуватців так і не було покарано.

В червні 2014 р. автор статті провела етнографічну розвідку в селі Дубина з метою зафіксувати усні свідчення про наявність в минулому тут монастиря та локалізувати місце, де він знаходився. Місцеві жителі показали місце, де досі стоїть основа кам'яного хреста, описаного К. Устияновичем, верхня частина його лежить поруч розбита (іл. 1). Респонденти розповіли³, що: «То колись (на місці, де стоїть хрест. — Прим. авт.) була церква, але її розібрали і спалили... то, кажуть, наша була, греко-католицька була... монголо-татари її спалили...»⁴; «Казали що то була колись давно церква, там де стоїть той хрест...»⁵.

Хрест стоїть в урочищі «колодка», на віддалі приблизно 1 км від станції Дубина у бік Сколе, 20—30 м

³ Населення с. Дубина за надавання допомоги воякам ОУН-УПА в кінці 40-х рр. ХХ ст. було масово вивезене у віддалені райони СРСР. Звідтіля повернулись одиниці, а село заселили українцями, вивезеними з території теперішньої Польщі під час операції «Вісла», тому з'ясувати більш детальних подробиць, на жаль, не вдалося.

⁴ Записано 29.06.14 р. в с. Дубина Сколівського р-ну Львівської обл. від Чудійовича Ярослава Георгійовича, 1956 р. н.; Чудійович Стефанії Стефанівни, 1958 р. н.

⁵ Записано 29.06.14 р. в с. Дубина Сколівського р-ну Львівської обл. від Гищин Христини Лук'янівни, 1935 р. н., уродженки с. Устеріки Гірні Турківського повіту.

Іл. 2

від р. Опір, 5 м від залізничної колії (іл. 2). Його встановлено на пласкому мисоподібному пагорбі, півовальної форми приблизно 40 на 15 м, який далі круто спускається до берега ріки (висота пагорба приблизно 10 м від рівня води). Хрест виготовлений з пісковика, встановлений на прямокутній плиті (розміром 0,8 x 1,2 м), вертикально стоїть тільки кам'яний стовп без перехрестя (висотою 1,3 м). Хрест був розбитий в 1946—1947 роках: «...Його звалили большевики, як будували путь (залізничну колію. — Прим. авт.) чи що...»⁶, рамена його розколені на три частини, лежать коло підніжжя. Стелла хреста висотою 1,3 м, чотиригранна, грані шириною приблизно 0,3 м коло підніжжя, на висоті 0,3 м поступово звужуються до 0,24 м. Рамена хреста розширені на кінцях. З обох боків вирізьблені менші випуклі хрести з округлими раменами. З одного боку на меншому хресті вирізьблено погано збережений напис, здається: «па chalu». На трьох гранях стовпа вирізані іменні написи та дату. Вдалось прочитати окремі з них: «michail», «ioan», «isava», «miszko», «mychayl» та «року 1834 еішл 20» (іл. 3, 4). На жаль, місцеві жителі нічого конкретного не повідомили про ці написи, тому тільки можемо здогадуватись, що нанесена дата відповідає часу встановлення хреста.

Важливо відзначити також повідомлення відомого археолога Ярослава Пастернака про «надану йому, щоправда не перевірену, інформацію з цих те-

ренів про два камені нібито з грецькими написами, можливо церковного змісту, які лежать у полі чи в лісі «Дубина», на відстані 2 км від Сколе» [4, с. 16]. Наразі спроба нами знайти ці камені не була успішною. Але в перспективі їхнє віднайдення також може пролити світло на історію цього монастиря.

На початку 70-х рр. XX ст. тут проводив археологічні розвідки Олексій Ратич. Між Сколе та с. Дубина, в урочищі «Колодка», на висоті 150—200 м над рікою ним «були виявлені залишки укріплення (50 x 42 м) з двома округлими насипами (діаметр 5 м), відомі під назвами «Башта» і «Забашта». З боку ріки Опір досліджено ще два вала і рови. На схилі гори, на висоті 20—30 м над рікою, було зафіксовано дев'ять земляних насипів у вигляді півкола. Цей комплекс укріплень відомий як «Тухольські ворота» [5, с. 333].

В цьому контексті дуже цікавою є інформація з народної пам'яті про укріплення «Башта» і «Забашта», яку свого часу записав Василь Сокіл:

«При в'їзді у Сколе, по правім боці ріки Опір, є гори Башта і Забашта. Колись давно там було укріплення, ще до нападу татар на наші гори. З тої гори видно всю долину Опору аж до ріки Стрий. Це було зручне місце для оборони від ворогів. Колись там люди мешкали, було поселення, бо біля річки був і цвинтар. То із тих давніх часів гору, на якій стояла башта, назвали Баштою, а другу, за нею — Забаштою [9, с. 119]⁷.

⁶ Записано 29.06.14 р. в с. Дубина Сколівського р-ну Львівської обл. від Романа Семена Івановича, 1928 р. н., уродженця с. Устеріки Гірні Турківського повіту.

⁷ Зап. 1988 р. В. Сокіл у м. Сколе (прис. Дубина) від Петрика Степана, 1932 р. н. [8, с. 184].

Іл. 3

Іл. 4

Отже, нашу увагу привернуло те, що пишучи про монастир в Дубині, Корнило Устиянович пов'язав його із літописним монастирем святої Богородиці, хоч і не вказав підстав своїх висновків.

Ще один дослідник, Іван Крип'якевич, припускає можливість локалізації літописного монастиря у Дубині, який, поряд з цією версією, розглядав також версії існування обителі на Золотій Горі у Верхньому Синеvidному, та у Нижньому Синеvidному, де є поле Черничини та топонім «Замок Данила» [10, с. 19].

У будь-якому разі, чи мова йде про монастир княжих часів, чи про пізньосередньовічний, дослідження його дуже важливе для історії цього краю. Крім усних переказів про останній форпост княжих часів в «колодці» на важливому шляху на перевал «в угри» та існування тут поселення, цвинтаря та укріплень «Башта» і «Забашта» ще «до татар», є і інші опосередковані дані про можливість існування тут літописного монастиря. А саме — археологічні розвідки О. Ратича і виявлення ним залишків двох укріплень на горі та біля р. Опір. На жаль, це також не були повні археологічні дослідження.

Більшість сучасних дослідників схильні локалізувати літописний монастир святої Богородиці на пагорбі Золота Гора, у Верхньому Синеvidному. Зокрема, на початку 70-х рр. ХХ ст. там проводили дослідження Олексій Ратич та Іван Могитич. Вони виявили залишки укріплень давньоруського городища ІХ—ХІ ст. та уламки посуду Х—ХІІІ ст., які, щоправда, опосередковано могли б свідчити про існування тут монастиря [3, с. 333]. Думки про те, що згаданий монастир був саме на Золотій Горі, дотримувався і Михайло Рожко [7, с. 27]. У 1995 р. пагорб Золота Гора та урочище Городище обстежував Орест Корчинський. З метою уточнення оборонної системи цих двох городищ він дослідив залишки їх укріплень, проте теж не натрапив на прямі докази існування тут монастиря [2, с. 39—40].

Наша розвідка дала інформацію тільки про існування тут церкви, не виключено монастирської, також ми встановили місце її знаходження за кам'яним хрестом, про який писав Корнило Устиянович. Цінна інформація про цвинтар, яку ще вдалося зафіксувати В. Соколу, також свідчить на користь існування тут монастиря чи принаймні церкви, адже в середньовіччі цвинтар завжди розташовували біля храму. Важливим у цьому контексті є ще виявлені О. Ратичем укріплення, можливо городища, бо відомо, що середньовічні монастирі (наприклад літописний Бакотський [6, с. 228]) розташовували-

ся поблизу городищ. Отже, археологічні дослідження на цьому місці можуть бути надзвичайно перспективними для виявлення залишків пізньосередньовічного монастиря та цвинтаря, а можливо і обителі, згаданої в літописі. Крім того, необхідна термінова реставрація кам'яного хреста, який сам по собі є цінною пам'яткою, та належне шанування цього місця.

1. Галицько-Волинський літопис. — Львів : Червона калина, 1994. — 254 с.
2. Корчинський О. Дослідження городищ у Верхньому Синьовидному на Львівщині / О. Корчинський, Т. Литвин, О. Осаульчук // Археологічні дослідження на Львівщині у 1995. — Львів, 1996. — С. 39—40.
3. Могитич И.Р. Работы в летописном Звенигороде на Белке и в Карпатах / И.Р. Могитич, А.А. Ратич // Археологические открытия '1970. — М., 1971. — С. 313—314.
4. Пастернак Я. Бойківщина у глибині віків / Я. Пастернак // Бойківщина — середня частина Українських Карпат. — Нью-Йорк : Бойківщина, 1980. — С. 10—27.
5. Ратич А.А. Разведка по р. Опор / А.А. Ратич // Археологические открытия '1973. — М., 1974. — С. 333.
6. Рідуш Т. Бакотсько-Комарівський білатеральний скельно-печерний комплекс / Т. Рідуш // Археологічні студії / Інститут археології НАН України ; Буковинський центр археологічних досліджень при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича. — Київ ; Чернівці, 2008. — Вип. 3. — С. 223—240.
7. Рожко М. Тустань — Давньоруська наскельна фортеця / М.Ф. Рожко. — Київ : Наукова думка, 1996. — 240 с. : з іл. та карт.
8. Сіреджук П. Заселення Сколівщини / Петро Сіреджук // Сколівщина. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. — С. 25—37.
9. Сокіл В. Писана керниця: топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Василь Сокіл. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1994. — 208 с.
10. Сулик Р. Монастирі на Стрийщині від найдавніших часів / Р. Сулик // В своїй хаті своя правда... — Стрий, 1992. — С. 18—23.
11. Устиянович К. Путь на Бескид: «Святославіє» і традиція о Святославі 1015 р. / К. Устиянович // Подо-

рожі в Українські Карпати: Збірник / упоряд. і вступна стаття. М.А. Вальо. — Львів : Каменяр, 1993. — С. 199—219.

12. Papee F. Skole i Tucholszczyzna. Monografia historyczna / F. Papee. — Lwów : Nakładem księgarni Gubrznowicza i Schmidta, 1891. — 124 s.

Tetyana Hoshchyt'ska

ON MONASTERY IN KOLODKA TRACT NEAR THE VILLAGE OF DUBYNA IN CARPATHIANS

The task of research-work is localization of the late medieval monastery in Kolodka tract near the village of Dubyna, Skole region, Lviv obl. according to the existence of an iron cross mentioned by Kornylo Ustyjanovych. The author's own ethnographic study based upon numerous historical and folklore sources, has confirmed the placement of monastery or church and the cemetery at this point. Archeological sources, written mentions by K. Ustyjanovych and I. Krypyakevych as well as narrative data have made us to give credit to existence of Holy Virgin's monastery at this point. Further studies are to confirm or negate the observation.

Keywords: monastery, church, Kolodka tract, ethnographic studies, stone cross, location.

Тетяна Гошчыцка

О МОНАСТЫРЕ В УРОЧИЩЕ «КОЛОДКА», БЛИЗ с. ДУБЫНА В КАРПАТАХ

Целью данной разработки является определение места позднесредневекового монастыря в урочище «Колодка», около с. Дубына, Сколевского района Львовской области, по наличию на этом месте каменного креста, о котором сообщил Корныло Устыянович. Этнографические исследования автора, исторические и фольклорные источники дают основания предполагать существование на этом месте монастыря/церкви и кладбища. Наряду с материальными свидетельствами и вслед за сообщениями К. Устыяновича и И. Крыпякевича, существование ранее на этом месте летописного монастыря Пресв. Богородицы, может быть подтверждено или опровергнуто дальнейшими археологическими исследованиями.

Ключевые слова: монастырь, церковь, урочище «Колодка», каменный крест, этнографические исследования, местонахождение.